

Hra o svätej Dorote
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

K počiatkom stredovekej literatúry a drámy patrili aj mystériá a legendové hry, ktoré dramatisovali najmä mučenícky život svätých - Hra o sv. Dorote patrila medzi najpopulárnejšie.

Charakteristika podrobnejšie:

Stredoveká náboženská dráma mala svojho predchodcu v náboženských obradoch - v textoch doplnených do hudobnej časti omše, ktoré mali obohatiť bohoslužbu. Vznikli z kresťanskej liturgie a už v 10. storočí mali podobu veľkonočných a vianočných hier. Mystériá sa pôvodne hrali v chrámoch, hercami boli duchovní. Neskôr nadobúdali divadelnú formu a dostávali svetskejší charakter a to zásluhou uplatňovania laických hercov, domáceho jazyka a svetskejšie ladených výstupov a scén. Laickými hercami boli igríci, vaganti (potulní klerici - študenti), remeselníci a pod. V domácom jazyku boli časti rozprávané, v latinskom spievané. Svetskejšie ladené výstupy mávali ľudový komický a satirický charakter. Medzi vážne scény sa vsúvali komické medzihry. Zosvetštené mystériá museli neskôr opustiť chrámy a presťahovali sa na námestia. Prameňom pre legendové hry bola biblia, ale tiež neskoršia tradícia. Autori dramatisovali najmä legendy o mučeníckom živote svätých, napríklad o svätej Kataríne alebo o svätej Dorote, pôvodné texty hier sa však nezachovali. Rastúci záujem o legendy, spracované do legendových hier súvisel aj s tým, že diváci postupne v nich objavovali nielen črty výchovné a mravoučné, ale aj zábavné. Hry sa písali najskôr vo veršoch, od polovice 14. storočia stále častejšie v próze. Inšpiráciu čerpali autori zo samostatných zbierok legiend, ktoré sa v stredoveku vydávali, u nás bola známa najmä zbierka Acta sanctorum (Život svätých). Neskoršie záujem o legendy upadol, resp. sa stali súčasťou ľudovej slovesnosti. Pašiové hry - o utrpení a ukrižovaní Ježiša Krista nadobúdali charakter ľudových hier. Napokon sa sformovalo jadro niektorých ľudových legendových hier, najmä Hra o svätej Dorote. Hra o Dorote a o jej mučeníckej smrti patrila v stredoveku medzi dramaticky najdokonalejšie a najznámejšie ľudové legendové hry. Správy z mestských prameňov svedčia o tom, že vznikla asi v 14. storočí a bola napísaná vo veršoch. V súvislosti so sv. Dorotou sa rozvinuli tiež pranostiky, príslovia, porekadlá a detský folklór, zastúpený vyčítankami, rečňovankami a piesňami. Svätú Dorotu už v dnešnom novom cirkevnom kalendári nenájdeme a o skutočnej postave Doroty vieme veľmi málo. Traduje sa, že pochádzala z rímskej senátorskej rodiny. Nenarodila sa v Ríme, ale v meste Cezarea v maloázijskej rímskej provincii Kapadocia. Tam sa podľa legendy jej rodičia odsťahovali, lebo patrili k prenasledovaným kresťanom. To bolo v 3. storočí, keď žila Dorota celkom bežné. Príbeh sa odvíja od udalosti, ktorá sa odohrala na cisárskom dvore. Hrdinka hry žila na dvore rímskeho cisára Diokleciána. Bola to krásna žena a panovník po nej zatúžil. Ona však dokázala vzdorovať jeho zvodom a svetské bohatstvo vymenila za bohatstvo svojho presvedčenia - vieru v Krista, podľa ktorej sa rozhodla žiť. Uvedomovala si, čo ju čaká, keď odmietla panovníka a vedela, že sa nevyhne krutému trestu. Rovnako odolala aj ponuke kata, ktorý si ju chcel vziať za manželku, lebo ju chcel zachrániť pred smrťou. Panovník dal neposlušnú Dorotu na osem rokov uväzniť do žalára a napokon nemilosrdne sťat'. Odvážna, nezlomná a nepodplatiteľná martýrka Dorota sa stala symbolom čistoty a vernosti. Keďže vytrvala vo svojej viere, podľa legendy jej to pridalo aj na fyzickej krásy. Príbeh svätej Doroty sa z Malej Ázie šíril ústnym podaním a potulní herci ho urobili známym v celej Európe.

Úryvky:

Hra o svätej Dorote - úryvok 1.

Ó, zlý nevěrný pohane,

krvavý lotře, tyrane,
oč ty nyní usiluješ,
toho v pravde nedovedeš.
Nemíním ti já se vzdáti,
svého Krista upustiti.
O tvé království nestojím,
aniž se tebe nebojím.
Kristus jesti ženích můj sám,
k němu já se vždy přiznávám.
Jemu sloužím dnem i nocí,
se vši snažností a mocí.
Tobě v ničemž nepovolím,
radši smrt podstoupit volím...

Hra o svätej Dorote - úryvok 2.

Dorota, krásna panna, ty si jak mesiac jasná,
abys kráľovi poslala ovocie od nebeského otca
a kytka ľalie od panenky Márie.
Tu je, Teofilku - ovocie od nebeského otca
a kytka ľalie od panenky Márie.
Tu je, kráľu - ovocie od nebeského otca
a kytka ľalie od panenky Márie...

Hra o svätej Dorote - úryvok 3.

Bola svätá Dorota z pobožného života,
bola svätá Dorota z pobožného života.
Šla jednou cez kráľov dvor, spatril ju tam sám pán kráľ.
Šla jednou cez kráľov dvor, spatril ju tam sám pán kráľ.
Chceš, Dorotka, mojou byť? Ja si ťa chcem obľúbiť.
Chceš, Dorotka, mojou byť? Ja si ťa chcem obľúbiť.
A ja nechcem žiadneho, ja mám Ježiška svojho...

Stredoveká dráma

Liturgická stredoveká dráma postupne vznikala z textov, doplnených do hudobnej časti omše. Tieto texty mali obohatiť bohoslužby. V 10. storočí to boli veľkonočné a vianočné hry. S rozvojom náboženských obradov je spojený vznik mystérií - hier k sviatku Božieho tela, literárne spracovaných zázrakov svätcov a v 14. storočí tiež tzv. cyklických hier - boli to epizodické súbory štylizovaných drám na námety z biblie, legiend a iných cirkevných spisov. Svetské stredoveké drámy mali výhradne komický obsah: najvýznamnejším žánrom bola fraška - krátka satira a jej obmena s postavami bláznov a šašov. Ďalej to boli groteskné „fašiangové“ hry, didaktické morality a medzihry rôznych žánrov často so spevom a tancom. Typickým znakom stredovekej drámy je miešanie žánrov, ktoré je tiež typickým znakom stredovekej literatúry. V hre si môžeme všimnúť, že sa mieša náročné s jednoduchým, tragické s groteskným, tak ako to poznáme z bežného života, kde sa tiež strieda smútok s radosťou. V tom je základná odlišnosť stredovekej a antickej drámy. Pôvod tejto odlišnosti je potrebné hľadať v evanjeliu - v zvesti o spásu, kde je práve vznešená správa podaná veľmi jednoduchým štýlom, aby jej všetci rozumeli. Stredoveké hry sa u nás pôvodne hrali v latinčine alebo v nemčine. Niektoré hry, ako napríklad Hra o svätej Dorote neskôr zľudovali a tak prebrali domáci jazyk v rozličných - ešte nespisovných podobách - v slovakizovanej češtine alebo v bohemizovanej slovenčine. V neskoršom období - humanizmu a renesancie sa dramatická tvorba rozvíjala v inej podobe. Vznikali školské divadelné hry v latinčine a významným predstaviteľom renesančnej drámy sa stal slovenský dramatik Pavel Kyrmezer,

ktorý napísal na námety z biblie tri veršované hry v češtine, sú to: Komédie česká o bohatci a Lazarovi (1566), Komédie o Tobiášovi (1581) a Komédie nová o vdově (1593). V období baroka sa školské hry hrali už v slovenčine, najmä v katolíckych školách, ktoré viedli jezuiti a piaristi. Na naše územie prichádzali kočovné divadelné spoločnosti - rakúske, české i talianske, ktoré vystupovali vo veľkých mestách. Znáмым autorom bol Eliáš Ladiver, ktorý v alegorických hrách bránil evanjelické vierovyznanie. V jeho hre Tragédia, alebo hra smutná, prežalostná vystupujú alegorické postavy, predstavujúce vlastnosti ako smelosť alebo pravda.

Zaujímavosti:

Keď preložíme meno Dorota do slovenčiny, dostaneme málo používané meno Bohdana. V hre sa vyskytuje ešte jedna dôležitá postava - Teofil, do slovenčiny toto meno prekladáme ako Bohumil. Bol nasledovníkom Doroty v mučeníctve.

Hra o svätej Dorote je teraz aj v repertoári Slovenského národného divadla v Bratislave. Vianočnú obchôdzku s Dorotou môžeme vidieť napríklad v podaní ochotníckych hercov v Hriňovej.

Myšlienky:

„Ako vznikala stredoveká dráma? Tento proces bol veľmi jednoduchý. Začal sa v 10. storočí a dotýkal sa najprv veľkonočného a vianočného obradu. V tomto čase sa text evanjelia, ktorý bol bežne čítaný počas bohoslužieb, začal prednášať skupinou osôb. To znamená, že každá osoba predniesla reč niektorej z biblických postáv priamou rečou. Spoločné časti prednášal zbor. Zaujímavé je, že legenda nadobudla takýmto spôsobom podobu spievanej dramatizácie a navyše bola aj zveršovaná. Dá sa povedať, že to už bolo syntetické divadlo, ktoré potom v čase, keď sa hra stávala veľmi populárnou a zľudovela, prijalo aj iné teatrálné prvky. Tento proces postupoval, najskôr sa hralo v priestore kostola, potom to bol priestor v okolí chrámu, pred chrámom, až napokon sa hry dostali aj na námestia. Napríklad, ak sa hra diala pred chrámom, tak sa priestor vnútri chrámu scénicky chápal ako nebesia, priestor tesne pred chrámom sa chápal ako raj a pôda pred chrámom bola chápaná ako peklo. Je to pre nás už nezvyčajné, ale vítaným priestorom pre hry bol v tom čase aj cintorín, vhodným priestorom boli tiež miestnosti, ktoré patrili cechom.“ (E. Brtáňová v relácii Autor na dnes)

„Hra o svätej Dorote bola na Slovensku obľúbená. Hoci v porovnaní s inými hrami o svätých sa nevyskytovala v takej veľkej miere, pod titulom „chodenie s Dorotou“ ju poznáme z viacerých častí Slovenska. Prvotným zámerom bolo, aby sa hrávala na sviatok svätej Doroty - 6. februára. Ak chceme hru aktualizovať dnes, mali by sme zostať verní aspoň charakteru postáv. Diváci by mali byť tiež pripravení na takúto hru a mali by vedieť, že sa v nej môžu stretnúť s postojmi a názormi, s ktorými sa už nemusia stotožniť. Mali by tieto „inakosti“ rešpektovať.“ (E. Brtáňová v relácii Autor na dnes)